

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
Politikatudományi Doktori Program

Kadlicskó Gréta

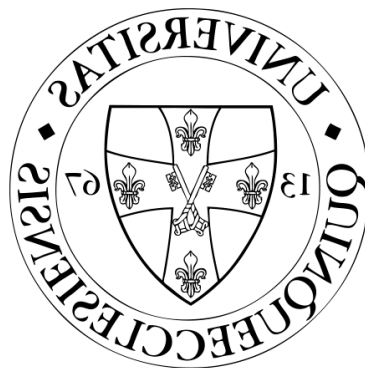
**A ROMÁNIAI MAGYAR FELSŐOKTATÁS VÁLTOZÁSA ROMÁNIA
EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁSÁVAL**

TÉZISFÜZET

Témavezető:

Dr. Schmidt Andrea

habilitált egyetemi docens

Pécs

2024

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés és a témaválasztás indoklása.....	2
2. A disszertáció célja.....	4
3. Kutatási kérdések és hipotézisek	4
4. Alkalmazott módszerek	6
5. Az értekezés felépítése, fókusza.....	10
6. Kutatási eredmények bemutatása és a hipotézisek vizsgálata	12
7. Következtetések és összegzés.....	15
8. Felhasznált irodalom.....	22
9. Publikációs jegyzék.....	24
10. Konferenciaelőadások jegyzéke.....	24

1.Bevezetés és a témaválasztás indoklása

A rendszerváltás óta eltelt időszakban nem született olyan magasabb politikai döntés Romániában, amely a magyar nyelvű felsőoktatásnak biztos lábakon nyugvó keretet adna önálló intézményrendszerben, állami költségvetéssel. Ennek a fényében a disszertáció témaválasztását a romániai magyar felsőoktatás nehézségeinek feltárása, azok megoldására tett kísérletek és a téma iránti érdeklődésem motiválták. Ebben jelentős szerepet játszott azon romániai magyar felsőoktatási rendszerrel kapcsolatos aktuális problémák ismerete, mint a romániai felsőoktatási fejlesztési kísérletek, az önálló romániai magyar állami egyetem visszaállításának kérdése, a magánegyetemi hálózatának működése, a romániai magyar diákok továbbtanulásának nehézségei, a regionális különbségek, és a romániai magyar pártok küzdelmei a felsőoktatásban.

A disszertáció kutatási része Románia európai uniós csatlakozásának fókuszba állításával vizsgálja a romániai felsőoktatás alakulását, és ennek segítségével kíván átfogó képet alkotni a romániai magyar felsőoktatás helyzetéről. Ennek elméleti alapját az Európai Unió oktatáspolitikájának és támogatási rendszerének bemutatása képezi, amely jól szemlélteti Románia európai uniós csatlakozása által nyert pozitív hozadékait a romániai magyar felsőoktatásra nézve. Az európai uniós csatlakozás egyik legnagyobb előnyének a személyek, a munkaerő és a szolgáltatások szabad mozgása tekinthető. Ennek köszönhetően romániai magyarok százai tanulhatnak az Európai Unió tagállamaiban, így az anyaországban is. A

témaválasztás jelentőségét indokolja, hogy jól érzékelhető ez a tendencia fordítva is, egyre nagyobb számban jelennek meg a romániai magyar egyetemeken a magyarországi hallgatók, ami új feladat elé állítja a romániai magyar egyetemeket. Az anyaországi diákokat elsősorban a minőségi képzések, az olcsó tandíjak, és a kedvező albérletárak vonzzák Erdélybe. Az elérhető és rendelkezésre álló eszközrendszerrel egy olyan kutatási téma kiválasztására és feldolgozására vállalkoztam, amelyben központi szerepet kapnak a romániai magyarok továbbtanulását érintő nehézségek és az ő megsegítésükre hivatott anyaországi megoldási kísérletek és támogatások, valamint az Európai Unió oktatási támogatási rendszere. Ezen megfontolások és személyes meggyőződések alapján döntöttem a romániai magyar felsőoktatás kérdéskörének vizsgálata mellett. Mivel fontosnak tartom a téma tágabb keretben való elhelyezését, az ok-okozati relációk felvázolását, ezért a disszertáció a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterét, törvényes kereteit, a felsőoktatási trendeket, a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulását, illetve annak társadalmi hatásait is vizsgálja. A romániai magyar felsőoktatási helyzet feltérképezése és megértése nem lehet teljes a kötelező román népszámlálás magyar vonatkozású adatainak vizsgálata nélkül sem. A fentiek fényében kézenfekvőnek tűnt a magyar kormányok kisebbségpolitikáját megvizsgálni a rendszerváltástól napjainkig, ezen belül a határon túli magyarokkal kapcsolatos tevékenységét, intézményi és támogatási rendszerét bemutatni és elemezni, amely jól érzékelteti az anyaország felelősségét és érintettségét a romániai magyarok ügyében, valamint a romániai magyar felsőoktatásban betöltött szerepében. A disszertáció megírása során mindenekelőtt a téma szakirodalmának feldolgozását végeztem el annak érdekében, hogy a sokszor csak egy-egy témára fókuszáló források egy olyan összeállításban is megjelenhessenek, amely célja a romániai magyar felsőoktatás átfogó vizsgálata. Ezt követően vállalkoztam a primer kutatás elvégzésére.

Összefoglalva, a disszertáció témaválasztását és megírását a politikatudományokhoz egyértelműen kötődő kutatási téma adekvát feldolgozása és közzététele motiválta. Egy olyan kérdéskör vizsgálata, amely határozottan szemlélteti a romániai magyar diákok továbbtanulási tendenciáit, nehézségeit és az azokra reagálni hivatott anyaországi és romániai válaszokat. A disszertáció továbbá azzal a céllal íródott, hogy érdemben hozzájáruljon a romániai magyar felsőoktatási rendszer aktuális helyzetéről, jövőjéről szóló szakmai és tudományos diskurzushoz. Nem utolsó sorban a disszertáció azzal az ambícióval készült, hogy a dolgozat problémafelvetése és következtetései akár a felsőoktatásban tovább tanuló magyar diákok számára is hasznosíthatóvá válhassanak.

2. A disszertáció célja

A disszertáció célkitűzése kettős, mivel az értekezés részben ok–okozati összefüggésekre is rávilágít, másrészt pedig a disszertáció célja, hogy az elkészült anyag egyes tekintetekben feltáró jellegű lenne.

Részcélkitűzések:

Kritikai elemzés módszerével analizálni a magyar kormányok kisebbségpolitikáját a rendszerváltástól napjainkig. Az elsődleges cél a kormányok határon túli magyarokkal kapcsolatos tevékenységét, intézményi-, és támogatási rendszerét bemutatni és megvizsgálni. A disszertáció további célja, hogy bemutassa a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulását és annak társadalmi hatásait, valamint a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterét, törvényes keretét.

Kritikai elemzés módszerével analízis tárgyává tenni, hogy milyen hatással volt az európai uniós csatlakozás a romániai magyar felsőoktatáspolitikára és felsőoktatási rendszerre, milyen mértékben változtak a felsőoktatásban résztvevők száma a csatlakozással. A disszertáció célja, hogy rámutasson arra, hogy a magyar diákok felsőfokú továbbtanulásában az európai integrációnak kikerülhetetlenül fontos szerepe van. Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia és Magyarország között, amely a diákok országok közötti átjárhatóságát teszi lehetővé a felsőoktatásban (is). A nyitott kapukon szinte bárki bemehet, mégis kevés a diák, és számos a betöltetlen hely. A dolgozat a témában készített tizenegy mélyinterjú, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem oktatóinak, szakembereinek véleménye, más kutatók rendelkezésre álló tanulmányai, illetve az egyetemek által szolgáltatott adatok alapján igyekszik képet alkotni a romániai magyar állami és magánegyetemek helyzetéről, valamint a tandíjmentes és fizetős helyeinek betöltéséről. A disszertáció célként tűzte ki továbbá a romániai magyar fiatalok intézményválasztási szempontjainak feltárását, és az arra gyakorolt hatások vizsgálatát.

3. Kutatói kérdések és hipotézisek

Az említett célkitűzést szem előtt tartva az értekezésben hét kutatási kérdés megválaszolására vállalkozom:

- 1) Javult-e, és ha igen, mennyiben és miben a román felsőoktatási rendszer működése Románia európai uniós csatlakozásával? Mennyire tekinthető autonómnak, decentralizáltnak a román felsőoktatás működése?
- 2) Milyen mértékben és módon változott meg Románia oktatáspolitikája az európai uniós csatlakozás óta? Mennyire figyelhető meg ez a változás a felsőoktatásra nézve?
- 3) Milyen szereplők (pl. pártok, egyház) járultak hozzá a felsőoktatás fejlődéséhez?
- 4) Milyenek a romániai magyar fiatalok esélyei mind az anyanyelven való továbbtanulás intézményi lehetőségei, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően?
- 5) Kik és milyen tényezők, célok befolyásolják a romániai magyar középiskolai diákok továbbtanulásának alakulását (pl. távolság, pénzügyi tényezők)?
- 6) Milyen és mekkora változás figyelhető a romániai magyarok továbbtanulásában Románia európai uniós csatlakozása óta (pl.: magyar egyetemet választanak, vagy inkább mennek tovább nyugat-európai egyetemekre)?
- 7) Milyen mozgás figyelhető meg az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulásában? A korábbi, Romániából Magyarországra induló hallgatói mozgáshoz képest lehet-e ellenkező irányú érdeklődést tapasztalni?

Jelen doktori értekezés a kutatási téma feldolgozásához és vizsgálatához a deduktív elméletalkotás logikája alapján (Babbie, 1998: 77-84) összesen négy hipotézist fogalmazott meg, amelyeket az alábbi alfejezet ismertet. A hipotézisek bizonyítására/cáfolatára hivatott kutatási módszerek, továbbá a disszertáció felépítése, fókusza, valamint terminológiája szintén e fejezet szerves részét képezi.

Hipotézis 1: A rendszerváltás óta a magyar kormányok határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája nyomán a magyar kormány évről-évre egyre több és nagyobb támogatással igyekszik segíteni a határon túl élő magyar közösségeket, ezáltal a felsőoktatást is. Ugyanakkor, feltételezhetően a támogatások iránya következtében a romániai magyar hallgatók körében bizonyos polarizálódás is megfigyelhető.

Hipotézis 2: A rendszerváltás óta nem született olyan magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet adna a magyar nyelvű felsőoktatásnak. Ugyanakkor a romániai intézményekben melyek decentralizáltak, pénzügyileg autonóm módon működnek, figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német), ami segíti a romániai magyar hallgatókat.

Hipotézis 3: Az erdélyi magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek. Ugyanakkor, bizonyos szakok (pl. orvosi, jogi, mérnöki) a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé és így nagymértékben járulhatnak hozzá az önkéntes asszimilációhoz.

Hipotézis 4: Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia és Magyarország között, amely lehetővé teszi az erdélyi és magyar diákok országok közötti átjárását. Az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált mind az anyaországi, mind a romániai magyar diákok számára a felsőoktatási tanulmányok folytatása. A megnőtt mobilitás viszont az Európai Unió egészére vonatkozik, ami olyan kihívás, amivel mind a magyar, mind a román kormány szembesülni kényszerül.

4. Alkalmazott módszerek

A fentiekben ismertetett, felállított hipotézisek bizonyításához vagy megcáfolásához az értekezés a társadalomtudományi kutatásokban használt, lehető legrelevánsabb kutatási módszereket használja. Figyelembe véve a disszertáció témakörét és a megválaszolandó kutatási kérdéseket, a disszertáció a kutatási téma adekvát feldolgozására és a hipotézisek vizsgálatára két fő kutatási módszert alkalmaz. A dolgozatban szereplő következtetések egyrésztől szekunder és primer forrásokon, másrésztől egyetemi oktatókkal, szakértőkkel készített mélyinterjúk eredményein nyugszanak. A disszertációban alkalmazott kutatási módszerek az alábbiakban kerülnek részletes ismertetésre. A jobb érthetőség és átláthatóság érdekében a hipotézisek, a kutatás során használt módszereket és a disszertáció fejezetei közötti korrelációt jelen alfejezet végén az 1. táblázat foglalja össze. A disszertáció elméleti keretrendszerét bemutató, az első hipotézis vizsgálatára hivatott második és harmadik fejezet teljes egészében szekunder és primer források feldolgozásán alapul. A fejezet tehát az „íróasztal-kutatás” (desk research) bevett gyakorlatát követve külföldi és magyarországi szerzők angol és magyar nyelvű munkáira, az elméleti részben érintett témákban megjelent monográfiákra és tanulmányokra támaszkodik. Ennek megfelelően a kutatási terv megvalósításának első szakaszában a szekunder források feldolgozása, a releváns szakirodalmak beépítése történt, hiszen ezek adják a disszertáció elméleti alapjait. Fontos hozzátenni, hogy a társadalomtudományi vizsgálódásokban az elméletnek és a megfigyeléseknek összhangban kell lenniük, ehhez pedig átfogóan ismernünk kell az adott kutatási területet. Az első fontos lépések a rendszerváltást követő magyar kormányok kisebbségpolitikájának, valamint a romániai felsőoktatásban bekövetkezett történések,

változások megismerése, vizsgálata volt. Szintén fontos szekunder forrásként használtam a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterének, törvényes keretét alapozó jogforrásokat. A szekunder források feldolgozásához elengedhetetlenül hozzátartozott a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének vizsgálata, illetve a romániai magyar felsőoktatás szerkezetének, a romániai magyar felsőoktatási intézmények részletes tanulmányozása is. Ezt követte az Európai Unió oktatáspolitikai alapjainak a felállítása és a kurrens szakirodalmak feldolgozása. Az értekezés fontosnak tartotta a témához tágabban kötődő, de elengedhetetlen területek vizsgálódását is, ezért a 3.3. fejezetben a 2021-es román népszámlálás eredményeit, tanulságait és a felsőoktatásra tett következményeit, hatásait is górcső alá vette. Úgy gondolom ezek olyan izgalmas vizsgálódási szempontok, amelyek hatékonyan hozzájárulnak a kutatáshoz és a romániai magyar felsőoktatási helyzet átfogó, széleskörű megismeréséhez.

A disszertáció kutatásához a primer források összegyűjtéséhez és elemzéséhez kvalitatív empirikus módszereket alkalmazott: megfigyeléseket, interjúkat készítettem, valamint egyéb társadalomtudományi vizsgálódással, kapcsolati háló elemzéssel is kiegészítettem a módszertani tárházat. A különböző romániai magyar oktatáspolitikai szakértőkkel, valamint az egyetemek oktatóival készített interjúkat megelőzte a szakértők, oktatók kapcsolati hálójának a feltérképezése. A terepkutatás a társadalomtudományok egyik gyakran használt módszere, amelynek segítségével a különböző jelenségek finom részleteit (például az európai uniós csatlakozás és a pályaválasztás relációját), valamint az egyes folyamatokat (így az egyetemválasztás) és ezek változásait is alaposabban meg lehet ismerni, vagyis sokkal árnyaltabb és összetettebb vizsgálatot tesz lehetővé. Annak okán, hogy a terepkutatás nem ad nagy populációt leíró eredményeket, olyan területeket tanulmányozhatunk, amelyeket csupán kvantitatív módszerekkel nem, vagy sokkal kevésbé lehet feltérképezni, így például a romániai európai uniós csatlakozás középiskolai diákok pályaválasztási tendenciájára tett hatását is. Ahogy Babbie is megemlíti, ez a vizsgálódási módszer alkalmas a különböző szervezetek (felsőoktatási intézmények), közösségek (romániai magyar diákok), társadalmi világok és szubkultúrák (romániai magyarság) feltérképezésére is. Babbie hozzáteszi, hogy a terepkutatás során az eszközök nem előre rögzítettek, az interjútól a megfigyelésig terjedő módszertani skálán mi a legcélravezetőbb technika, a vizsgált kérdés és a célcsoport határozza meg (Babbie, 1988: 344).

Az első interjúalannal az egyik romániai magyar egyetem hivatalos megkeresés útján sikerült a kapcsolatot felvennem. Az interjú készítése során megkértem, hogy állítson nekem össze egy listát az adott intézményből, akiket érdemes lehet megkeresnem a témában. Így

alakult ki az a kapcsolati háló, amely segítette a további kutatásaimat, és amelynek a kiindulópontja a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem egy oktatója volt. Az ő ismeretségein keresztül későbbi fontos interjúalanyaimhoz jutottam el: a téma több fontos szakértőjéhez, másrészt pedig másik két egyetem (Partiumi Keresztény Egyetem, Babeş-Bolyai Tudományegyetem) készült interjúkat is ez a kapcsolati háló tette lehetővé. Az erről készült ábrát, illetve a kutatás részleteit a disszertáció a IV. fejezetében részletesen bemutatja. Továbbá, a kutatásom kiegészítéseként használtam a hólabda módszert is, így az interjúalanyokat megkértem, hogy ajánljanak más oktatókat, kutatókat, esetleg szervezeteket, akik szerintük relevánsak lehetnek a téma szempontjából. A különböző konferenciákon kapcsolatos eseményeken is találkoztam újabb oktatókkal, szakértőkkel és kutatókkal, akikkel felvettem a kapcsolatot, amely ismét a hólabda módszer hasznos alkalmazhatóságát erősítette meg. A primer források tanulmányozása során tehát a kvalitatív terepkutatásoknak egyik alapvető formáját, az interjúkészítést választottam. Az interjú műfaja a legjobb módszer arra, hogy aktívabban, kérdéseket feltéve gyűjtsünk különféle empirikus tapasztalatokat, amelyek szélesebb rálátást biztosíthatnak egy adott témára. Így ennek köszönhetően „belülről”, a cselekvők szemszögéből is lehet értelmezni a társadalmat, vizsgálni azokat a tudásokat, beszédmódokat és interakciókat, amelyek alapján az ember cselekszik. Ezáltal sokkal gazdagabb, mélyebb és „puhább” adatokat kapunk, egy konkrét témán, jelen esetben a romániai magyar felsőoktatáson keresztül, új megvilágításba kerülhetnek a politika és a társadalom összefonódásai, feltárhat ugyanakkor rejtett tartalmakat, beszédmódokat, interakciókat. Az interjú módszerének segítségével egy társadalmi probléma esetén (amilyen a romániai magyar diákok továbbtanulási nehézségei) a vélekedés tapasztalati szintje, valamint e tapasztalatoknak az egyéni és kollektív szintjei vizsgálhatókká, összevethetőkké válnak (Feischmidt, 2006). Az interjúkészítés vitathatatlan előnye, hogy rugalmas és nyitott műfaj, amely megerősíthet, újra értelmezhet vagy éppen megcáfolhat korábbi feltételezéseket. Az interjú is hasonlít a kérdőíves kutatáshoz, mivel e műfaj során is kérdéseket teszünk fel, azonban további előnye, hogy soha nem olyan szigorú, általában félig strukturált beszélgetések jellemzik (Kvale, 2005: 27). A módszerhez kapcsolódó reflexióimról részletesebben írok a disszertáció IV. fejeztében. Összesen 11 interjú, beszélgetés hanganyaga készült el, amelyek több, mint tizenkétórányi felvételt és mintegy 140 oldal legépelt szöveges anyagot tesznek ki. A disszertáció néhány interjúalanyának kifejezett kérése volt, hogy az általuk elmondott információk tartalma ne legyen beazonosítható. Ezért az anonimitást tiszteletben tartva (és a homogenitás kedvéért) az értekezés elsődlegesen sorszámokkal jelöli és hivatkozik az elkészült interjúkra. Ezzel együtt azonban az is kétségtelen, hogy egyes interjúalanyok beosztása, tisztsége és az általuk képviselt

szervezetre/intézményre vonatkozó információk hasznosnak bizonyulnak a válaszok megértése, valamint a megfelelő konzekvenciák levonása szempontjából. Ezt az ellentmondást kiküszöbölendő, a disszertáció a vonatkozó részeknél feltünteti az interjúalanyok foglalkozására vonatkozó tágabb információkat – természetesen olyan formában és ott, ahol az adott interjúalany anonimitásra vonatkozó kérése ezt lehetővé teszi és megengedi.

Összefoglalva, a szubjektív szempontok értelmezése és kutatói kérdések megválaszolása során a disszertáció elsősorban három forrástípusra, illetve módszerre támaszkodik: (1) a romániai magyar oktatáspolitikával, a romániai magyar felsőoktatási rendszerrel, az európai uniós oktatáspolitikával foglalkozó könyvek és tanulmányok elemzése; (2) a kutatás során online formában romániai magyar oktatáspolitikai szakértőkkel készített mélyinterjúk feldolgozása; (3) a magyar és román kormány, a romániai magyar egyetemek, a témával kapcsolatos magyar és romániai magyar sajtóorgánumok honlapjain elérhető anyagok – beszédek, interjúk, cikkek, deklarációk – kontextualizált diskurzus-elemzése.

Vizsgált hipotézis	Kutatói kérdés	Fejezet	Alkalmazott kutatási módszer
1. Hipotézis 1.	1)	2.1. 2.2. 2.3. 3.1.	szekunder szakirodalom feldolgozása, sajtóorgánumok tartalmainak és jelentéseinek elemzése, kormányzati dokumentumok áttekintése, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása
Hipotézis 2.	2) 3)	3.2. 3.3.	szekunder szakirodalom feldolgozása; kormányprogramok vizsgálata, kormányzati dokumentumok áttekintése, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása
Hipotézis 3.	4)	3.4.	szakirodalom feldolgozása, a vizsgált egyetemek SZMSZ-ének vizsgálata, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása
Hipotézis 4.	5) 6) 7)	3.5. 4.	primer és szekunder források: hólabda módszer, interjúk készítése, statisztikai adatok elemzése értékelése, szakértői mélyinterjúk elemzése, értékelése, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása

1.táblázat: A vizsgált hipotézisek, a kutatói kérdések és az alkalmazott módszerek kapcsolata (saját szerkesztés)

5. A disszertáció felépítése, fókusz

A disszertáció felépítése

A disszertáció öt fejezetben vállalkozik a választott kutatási téma kifejtésére. Az első fejezet a disszertációban tárgyalt problémakör felvetésén és a témaválasztás indoklásán túl ismerteti a kutatási kérdéseket és a megfogalmazott hipotéziseket, valamint a kutatás során alkalmazott módszereket.

A kutatás alapjául szolgáló elméleti keretrendszert az értekezés második fejezete tárgyalja. Az elméleti alapok magukba foglalják a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulásának vizsgálatát, ezenfelül a fejezetek kifejtik a romániai magyar fiatalok társadalmi helyzetét, valamint jövőtervezésének szempontjait. Mindezeket túl az elméleti keretrendszer tárgyalja romániai magyar felsőoktatás jogi háttérének, törvényes keretének a részletes bemutatását. Ezenfelül a fejezetek kifejtik a rendszerváltást követő időszak romániai felsőoktatásának történetét, átalakulását, legfontosabb mérföldköveit és kihívásait.

A romániai magyar felsőoktatás elméletét áttekintő II. részt követően a disszertáció a vizsgált konfliktus tágabb kontextusát ismerteti. Az értekezés ezen szakasza összekötő kapcsot hivatott teremteni az elméleti keret, valamint az esettanulmány elemzése között. A dolgozat harmadik, a tágabb kontextust bemutató részében ezért a disszertáció részletesen foglalkozik a román felsőoktatás történéseinek, valamint a magyar kormányok kisebbségpolitikájának bemutatásával, valamint a kötelező román népszámlálás eredményeinek vizsgálatával a felsőoktatás vonatkozásában.

Tekintettel az értekezés esettanulmányának témájára, a disszertáció 3.4. fejezete felvázolja a romániai magyar felsőoktatás intézményrendszerét. Ide tartozik a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a George Emil Palade Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány- és Technológiai Egyetem, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, a Partiumi Keresztyén Egyetem és a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet széleskörű bemutatása. A fejezet kitér továbbá az intézmények kihívásainak, nehézségeinek a bemutatására, mivel az intézmények vezetésének reakciói eltérő képet mutatnak az egyre nagyobb fokú diákmobilizációra és a növekvő számú külföldi diák jelenlétéből fakadó kihívások kezelésére. A fejezet tárgyalja továbbá az európai uniós csatlakozással járó jogi-intézményi struktúrában bekövetkezett esetleges változtatásokat is.

A felsőoktatás európai uniós kontextusával, az Európai Unió szerepvállalásával és oktatáspolitikájával a 3.5. fejezete foglalkozik részletesen. Ennek szerves részét képezi az

Európai Unió oktatáspolitikájának ismertetése, az európai uniós felsőoktatási rendszer elemzése, annak romániai rendszerre gyakorolt hatása és jellegzetességei.

A disszertáció esettanulmányának összegzését az értekezés 4. fejezete fejezet adja. A disszertáció a korábbi fejezetekben az adott témákat az interjúzott személyek véleményével egészítette ki, így ez a fejezet egyfajta összegzést nyújt az interjúzott személyek, azaz a romániai magyar egyetemek egyes tanárai, szakemberei, valamint a témában jártas szaktekintélyek véleményéről, és a dolgozat jelentőségéről. Az esettanulmány a romániai magyar felsőoktatási rendszer jelenlegi helyzetéről, a román felsőoktatáspolitikai alakulásáról, valamint végzős középiskolai magyar diákok továbbtanulási tendenciájával és azok értékelésével foglalkozik részletesen, Románia európai uniós csatlakozásával bekövetkezett változásokat. A fejezet különös hangsúlyt fektet a romániai magyar diákok továbbtanulási lehetőségeire, nehézségeire. A fejezet vizsgálja továbbá, hogy a dolgozat elméleti részében bemutatott történések milyen hatással voltak a diákok továbbtanulási szándékaira. A fejezet górcső alá veszi továbbá azt, hogy Románia európai uniós csatlakozásával bekövetkezett paradigmaváltás miként értelmezhető és milyen formában jelenik meg a romániai magyarok továbbtanulási mechanizmusában, valamint a diákok mobilitásában.

A dolgozat V. fejezete összegzi a kutatási eredményeket, ismerteti az első fejezetben megfogalmazott négy hipotézis bizonyítását vagy cáfolatát. A disszertáció utolsó fejezete befejező gondolatokkal zárja az értekezést, annak tartalmát; továbbá kifejti a dolgozat témájának és a kutatási eredményeinek levonható tanulságait.

A disszertáció fókusza

Ahogy a fentiekben már kifejtetésre került és a megfogalmazott hipotézisek is előrevetítették, a disszertáció elsődleges célja a romániai magyar felsőoktatás helyzetének feltárása, valamint annak elemzése, hogy milyen irányban és mértékben változott meg a romániai magyar diákok, valamint az anyaországi magyar diákok továbbtanulási tendenciája Románia európai uniós csatlakozásával. A disszertáció a romániai felsőoktatási intézményrendszer átalakulása, valamint a román és magyar kormány együttműködési keretei mentén vizsgálja a romániai magyar felsőoktatást. Ki kell emelni ugyanakkor, hogy az értekezés esettanulmányának nem központi kérdése a részletezett továbbtanulási tendenciák hatékonysága, sikerességük – vagy éppen sikertelenségük vizsgálata. Ennek oka mindenekelőtt, hogy a Romániában jelenlévő felsőoktatási intézmények segítségét célzó európai uniós támogatások esetében még folyamatban lévő programokról beszélhetünk. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy nem lehet mérni részeredményeket, viszont a fentiekben túl a disszertáció szerzőjének határozott véleménye, hogy ez elsősorban a romániai magyar felsőoktatásban

résztevő szervezetek és/vagy kormányzati szereplők kompetenciája. Ezen felül, a disszertáció 2.3. a romániai magyar felsőoktatás jogi háttere, törvényes kerete c. fejezetével kapcsolatban fontos tisztázni, hogy az értekezés nem tárgyalja az időközben (2023. július 6-án kihirdetett) új román közoktatási és felsőoktatási törvényeket, mivel az értekezés ezen fejezetének megírásának időpontja lényegesen korábban történt.

6. Kutatási eredmények bemutatása és a hipotézisek vizsgálata

Hipotézis 1: A rendszerváltás óta nem született olyan magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet adna a magyar nyelvű felsőoktatásnak. Ugyanakkor a romániai intézményekben, amelyek decentralizáltak, pénzügyileg autonóm módon működnek, figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német), ami segíti a romániai magyar hallgatókat.

- igazolható

Indoklás: Az értekezés 2.3. romániai magyar felsőoktatás jogi hátteréről szóló alfejezet tartalma a román felsőoktatás történeiről szóló 3.1. alfejezettel együtt rávilágított arra, hogy bár a rendszerváltás után az újonnan megalakult román kormány gazdasági-politikai berendezkedésnek köszönhetően kezdetét vette az oktatási rendszer átfogó szerkezeti átalakítása, ugyanakkor a romániai magyar politikai érdekképviselőt éven keresztül tartó küzdelme és nyomásgyakorlása mellett sem jött létre egy olyan oktatási törvény vagy magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet ad a magyar nyelvű felsőoktatásnak. A 2011-es román nemzeti oktatási törvény 363. cikkelye leszögezi, hogy Romániában a kisebbségi felsőoktatás multikulturális és többnyelvű egyetemek keretében valósul meg, amely alapjaiban zárja ki az önálló, állami támogatású magyar egyetem létrehozását. A kutatás eredményeképp az is látható, hogy az egyetemek multikulturális jellegének köszönhetően különös figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német), ami segíti a romániai magyar hallgatókat.

Hipotézis 2: A rendszerváltás óta a magyar kormányok határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája nyomán a magyar kormány évről-évre egyre több és nagyobb számú támogatással igyekszik segíteni a határon túl élő magyar közösségeket, ezáltal a felsőoktatást is. Ugyanakkor, feltételezhetően a támogatások iránya következtében a romániai magyar hallgatók körében bizonyos polarizálódás is megfigyelhető.

- igazolható

Indoklás: A második hipotézis igazolásához a disszertáció egyaránt merített az elméleti keretrendszerből, az értekezés 3.2. és 3.3. fejezeteiből, valamint a vizsgált esettanulmányból. Láthatóvá vált, hogy a 2010-től radikálisan átalakuló magyar támogatáspolitikája és az ehhez igazított nemzetpolitikai intézményrendszer jelentősen átalakította a romániai magyar felsőoktatási rendszer szerkezetét azáltal, hogy a támogatásoknak köszönhetően létrejött a Sapientia Alapítvány és maga a magyar állam által működtetett Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem. A hipotézis igazolhatóságához hozzátartozik a magyar kormány szerepvállalásának vizsgálata, mivel bizonyításra került, hogy a támogatások eredményeképp kiszélesedett a romániai magyar oktatási kínálat, ami érdemi lehetőség a romániai magyar diákok számára. Mindemellett a mélyinterjúk válaszaiban több helyütt szerepelt, hogy az intézmények létrehozása a romániai magyar hallgatói népesség polarizálódását és hierarchizálódását is előidézte. Ez különösen nagy kihívás a romániai magyar egyetemek számára, mivel az elméleti részben már kirajzolódott, hogy a romániai magyar felsőoktatásban tanulók aránya elmarad a romániai össznépességtől. A 3.3. fejezetben mindemellett az is bizonyításra került, hogy a magyarok demográfia csökkenése a korábbi népszámlálás adataihoz képest folytatódott, ami egy további kihívást jelent a szélesedő egyetemi kínálat mellett.

Hipotézis 3: A romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek. Ugyanakkor, bizonyos szakok (pl. orvosi, jogi, mérnöki) a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé és így nagymértékben járulhatnak hozzá az önkéntes asszimilációhoz.

- igazolható

Indoklás: A harmadik hipotézis igazolásaként a disszertáció 3.4. fejezete szolgál, amely részletesen tárgyalta és bemutatta a romániai magyar felsőoktatás szerkezetét és azok magyar szakképzési kínálatát. Az értekezés vonatkozó részeiből egyértelműen kirajzolódott a romániai magyar fiatalok anyanyelven való továbbtanulásának intézményi lehetőségei. Az említett fejezet, valamint a megkérdezett interjúalanyok véleménye együttesen járult hozzá a hipotézis igazolhatóságához, mert azok vizsgálata során bebizonyosodott, hogy a romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek. Az eredmények azt igazolták, hogy tudományegyetemi spektrum a legtöbb szakon biztosít magyar nyelvű képzési lehetőséget. A disszertáció vonatkozó részeiből és a megkérdezett interjúalanyok gondolataiból fény derült arra is, hogy bizonyos képzések nem, vagy csak részben elérhetőek magyar nyelven, így ezek

elvégzéséhez elengedhetetlen a román nyelv ismerete. Ide sorolandók a különböző műszaki képzések, az állatorvosi képzés, a mezőgazdasági képzések, amelyek magyar nyelven szinte egyáltalán nem elérhetőek, vagy csak a magyarországi egyetemek különböző kihelyezett karain keresztül. Az intézmények vizsgálata során az is láthatóvá vált, hogy a magyar egyetemi oktatás egy párhuzamos társadalomépítésben értelmezhető, mivel vannak a közös intézmények, és vannak a tisztán magyar nyelvű intézmények, melynek okán egy szegregált intézményi struktúra alakult ki. Az említett fejezetben és a megkérdezett interjúalanyok véleménye alapján az is bizonyításra került, hogy azok a szakok, amik a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé, nagymértékben hozzájárulhatnak az önkéntes asszimilációhoz.

Hipotézis 4: Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia és Magyarország között, amely lehetővé teszi az erdélyi és magyar diákok országok közötti átjárását. Az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált mind az anyaországi, mind az erdélyi magyar diákok számára a felsőoktatási tanulmányok folytatása. A megnőtt mobilitás viszont az Európai Unió egészére vonatkozik, ami olyan kihívás, amivel mind a magyar, mind a román szembesülni kényszerül.

- részben igazolható

Indoklás: Az utolsó tézist – az első négygel ellentétben – az értekezésnek csak részlegesen sikerült igazolnia. A hipotézis vizsgálatához a disszertáció egyrészt az elméleti keretrendszerben foglaltakat, másrészt a 3.5 fejezet tartalmát, azzal együtt pedig a mélyinterjúk eredményeit vette alapul. A hipotézis kizárólag Románia európai uniós csatlakozásának fontosságát feltételezte, amikor a romániai magyar felsőoktatási piac kibővülésének indokait vizsgálta. Azonban a kutatási eredményeknek – ha nem is teljesen cáfolták meg, de – némiképp sikerült árnyalniuk ezt az állítást. A hipotézis ellenőrzésekor a vizsgálódás középpontjába került az is, hogy Románia oktatáspolitikájának alakulásában és változásában nem maga a csatlakozás időpontja tekinthető fordulópontnak, sokkal inkább a csatlakozási tárgyalások megkezdése és a Bolognai rendszerre való áttérés. A disszertáció vonatkozó fejezeteiből kitűnik, hogy a romániai oktatáspolitikai változása tekintetében egy folyamatról beszélhetünk, ami végeredményben a rendszerváltáskor kezdődött és napjainkban is tart. Ennek okán a román oktatáspolitikai változására egy folyamatként kell tekinteni, amelyben az európai uniós csatlakozás egy mérföldkő ugyan, viszont a romániai oktatáspolitikai változatossága és állandó alakulása miatt fokozatos átalakulásnak tekinthető. Az eredmények tehát azt igazolták, hogy az európai uniós csatlakozás előfeltételei, és az előzetes fontos lépések, mint az európai oktatási felsőoktatási térhez való csatlakozást elősegítő különböző eljárások és különböző

mechanizmusok már valamilyen mértékben alkalmazódtak a felsőoktatásban. Ennek okán világossá vált, hogy maga az európai uniós csatlakozás egy mérőföldkő és viszonyítási pont ugyan, de nem egy megszakítottági momentum. Ugyanakkor, az értekezés igazolta a hipotézis azon tézisét, miszerint az európai uniós csatlakozásnak köszönhetően olyan intézményi együttműködések jöttek létre, amelyek egy-egy szakterülethez fűződő közös képzési program létrehozását célozzák. Ennek okán az elmúlt másfél évtizedben olyan lehetőségek nyíltak meg a román felsőoktatásra nézve, amelyek a csatlakozás előtt nem léteztek, vagy elképzelhetetlenek voltak. Az eredmények alapján a hipotézis részben igazolhatóságát alátámasztja, hogy a különböző európai uniós programok révén, mint az Erasmus, létrejött egy kapcsolati háló, amelynek köszönhetően kapcsolatok születtek nyugati egyetemekkel, akár magyarországi egyetemekkel is. A hipotézis részbeni bizonyítását és az európai uniós csatlakozás kulcsfontosságú szerepét alátámasztja továbbá a tény, hogy az oktatási piac megnyílása és a kedvező továbbtanulási feltételek megváltoztatták a romániai magyarok továbbtanulási mechanizmusait, mivel az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált a romániai magyar diákoknak számára a felsőoktatásban való elhelyezkedés. A vonatkozó fejezetek és a megkérdezett interjúalanyok véleménye alapján az is láthatóvá vált, hogy az európai uniós tagság szerteágazó mobilitási lehetőséget nyitott meg a fiatalok számára is, amelynek köszönhetően Románia életében a csatlakozásig nem látott mértékben megnövekedett a hallgatói mobilitás mértéke, valamint érzékelhető egy ellentétes mozgás is az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulása révén. Az eredmények azt igazolták, hogy a hallgatói mobilitás növekedése nagy kihívást jelent a romániai magyar egyetemek számára, mivel a demográfiai csökkenésből adódó fogyatkozó magyar hallgatói létszám mellett az európai uniós csatlakozás által kialakult elszívó hatással is küzdeniük kell. Ezáltal létrejött egy új típusú romániai magyar migráció, mivel sok esetben a különböző tagállamokba tanulási célból elvándorolt diákok a tanulmányaik befejezése után ott helyezkednek el és már nem térnek vissza Erdélybe.

7.Következtetések és összegzés

Jelen értekezés azzal a céllal íródott, hogy megvizsgálja a romániai magyar felsőoktatás működését Románia európai uniós csatlakozásának fókuszba állításán keresztül. A kutatás arra kereste a választ, hogy milyen mértékben és módon változott meg Románia oktatáspolitikája, felsőoktatási rendszere az európai uniós csatlakozás óta és ez milyen hatással volt a romániai magyar középiskolai diákok továbbtanulására. A disszertáció a kitűzött célok megvalósításához, a kutatási kérdés megválaszolásához és az első részben megfogalmazott

hipotézisek vizsgálatához szekunder és primer forrásokra, valamint szakértői mélyinterjúk alapján empirikus kutatási eredményekre támaszkodott. A disszertáció az elemzés tárgyát és a kutatási eredményeket két fő tartalmi egységben, elméleti és gyakorlati szempontok alapján, az esettanulmány legfontosabb pontjait elméleti alapokba ágyazva kísérelte megvizsgálni és ismertetni.

Legelőször is, a disszertáció az elméleti keretrendszerben megvizsgálta azokat a legfontosabb elméleteket, amelyek az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségeket magyarázzák a romániai magyar fiatalok esetében. Tárgyalta továbbá azt is, hogy az iskolázottsági elméletek hogyan értelmezik, hová helyezik a romániai magyarokat az intézményválasztásra vonatkozóan. Ennek alapján a fejezet górcső alá vette, mik azok a tényezők, amik meghatározhatják a romániai magyar diákok továbbtanulási szempontjait. Tárgyalta továbbá azt is, miszerint befolyással van-e a származási háttér a romániai magyar fiatalok életútjának alakulására, tapasztalható-e iskolázottsági esélyegyenlőtlenség a romániai magyar fiatalokra nézve. Az értekezés ezen fejezete vizsgálta emellett Románia népességének iskolázottság szerinti összetételének alakulását is, különös tekintettel a romániai magyarokra. Ezen felül a fejezet kitért arra is, hogy a különböző korcsoportokban hogyan alakul a felsőoktatásban a romániai magyar továbbtanulók aránya a romániai össznépességhez képest. Ennek alapján a fejezet tárgyalta a romániai magyar fiatalok társadalmi, strukturális helyzetét Romániában. Az elméleti alapok górcső alá vették továbbá a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterének, törvényes keretének elemzését, bemutatását is. Mindemellett kiemelt figyelmet szenteltek a rendszerváltás után követő oktatási törvények történi áttekintésére, azok elfogadásának és későbbi többszöri módosításaink problémakörére, és az azokat meghatározó politikai erők szándékának, cselekedeteinek a bemutatására. A fejezet nagy hangsúlyt fektetett a romániai magyar felsőoktatás szerkezetének, működésének, funkcióinak a bemutatására a 2011-es román nemzeti oktatási törvény alapján, különös tekintettel a törvény felsőoktatást érintő újdonságaira, változásaira.

A disszertáció második fele, a kontextus c. részben, öt fejezetben mutatta be az értekezés főbb vizsgálódásainak pontjait. A fejezetek átfogóan taglalták a romániai felsőoktatás történéseit a rendszerváltás után, különös tekintettel az önálló magyar oktatási rendszer visszaállításának kérdéskörét. A fejezet tárgyalta továbbá az állami magyar egyetem létrehozása érdekében vívott küzdelem legfontosabb lépéseit, nehézségeit. A vizsgált időszakot megfigyelve, illetve a 2011. évi román nemzeti oktatási törvény kisebbségi felsőoktatásra vonatkozó rendelkezéseit vizsgálva kijelenthető, hogy a romániai magyar politikai

érdekképviselet nyomásgyakorlása mellett sem jött létre egy olyan oktatási törvény vagy magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet ad a magyar nyelvű felsőoktatásnak. A 2011. évi román nemzeti oktatási törvény 363. cikkelye leszögezi, hogy Romániában a kisebbségi felsőoktatás multikulturális és többnyelvű egyetemek keretében valósul, amely alapjaiban zárja ki az önálló, állami támogatású magyar egyetem létrehozását. Ugyanakkor az is látható, hogy az egyetemek multikulturális jellegének köszönhetően különös figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német) ami segíti a romániai magyar hallgatókat. Mindemellett a 2011. évi román nemzeti oktatási Törvény vizsgálata során az is láthatóvá vált, hogy a romániai magyar intézmények szélesebb autonómiával rendelkeznek a korábbihoz képest. Ennek magyarázata, hogy a törvény 123. cikkében a külön rendelkezik az egyetemek autonómiájáról, törvényes keretek között lehetőséget biztosít az egyetemi közösség számára, hogy meghatározza saját küldetését, intézményi stratégiáját, felépítését, tevékenységeik szervezetét és működését, valamint anyagi és humán erőforrásának kezelését. A disszertáció ebben a fejezetben tárgyalta a rendszerváltás utáni magyar kormányok kisebbségpolitikáját, különös tekintettel a romániai magyar kisebbségre vonatkozó tevékenységére, intézkedésére. Megvizsgálta a magyar nemzetpolitikai intézményrendszert, amelyen keresztül láthatóvá vált a romániai magyar egyetemek anyaországi támogatottságának keretei, működési mechanizmusai. A fejezet különös hangsúlyt fektetett az anyaországi támogatások iránya következtében a romániai magyar hallgatók körében bekövetkezett polarizálódásának vizsgálatára. A vizsgálódás során bebizonyosodott, hogy a 2010-től radikálisan átalakuló magyar támogatáspolitikája és az ehhez igazított nemzetpolitikai intézményrendszer jelentősen átalakította a romániai magyar felsőoktatási rendszer szerkezetét azáltal, hogy a támogatásoknak köszönhetően létrejöhettek a Sapientia Alapítvány és maga a magyar állam által működtetett Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem. A vizsgálódás során a magyar kormány szerepvállalásáról az is bebizonyosodott, hogy a támogatások eredményeképp kiszélesedett a romániai magyar oktatási kínálat, ami kínáló lehetőség a romániai magyar diákok számára, ugyanakkor az intézmények létrehozása a romániai magyar hallgatói népesség polarizálódását és hierarchizálódását is előidézte. Ez különösen nagy kihívás a romániai magyar egyetemek számára, mivel ahogy az értekezés elméleti részében bizonyításra került, a romániai magyar felsőoktatásban tanuló magyarok aránya elmarad a romániai össznépeiségtől. A fejezet külön vizsgálta a 2021-es román népszámlálás eredményeit a felsőoktatásra vonatkozóan. A fejezet rámutatott arra, hogy a magyarok demográfia csökkenése a korábbi népszámlálás adataihoz képest folytatódott, ami egy további kihívást jelent a szélesedő egyetemi kínálat mellett. Ennek

okán a magyar állam által támogatott intézmények, illetve a román állami egyetemek közötti polarizálódás miatt verseny folyik az amúgy sem népes romániai magyar diákságért. A vizsgálat eredményeként az is látható, hogy a magyar állam által létrehozott és támogatott egyetemek, valamint a román állam által működtetett egyetemek közötti verseny a tudományos elit megsztásához vezetett. Az értekezés külön alfejezetben vizsgálta a romániai magyar fiatalok anyanyelven való továbbtanulásának intézményi lehetőségeit. A vizsgálódás során bebizonyosodott, hogy a romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek, ugyanakkor fény derült arra is, hogy bizonyos képzések nem, vagy csak részben elérhetőek magyar nyelven, így ezek elvégzéséhez elengedhetetlen a román nyelv ismerete. Az intézmények vizsgálata során az is körvonalazódott, hogy a magyar egyetemi oktatás egy párhuzamos társadalomépítésben értelmezhető, mivel vannak a közös intézmények, és vannak a tisztán magyar nyelvű intézmények, melynek okán egy szegregált intézményi struktúra alakult ki. Az említett fejezetben leírtak szerint és a megkérdezett interjúalanyok véleménye alapján az is bizonyításra került, hogy azok a szakok, amik a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé, nagymértékben hozzájárulhatnak az önkéntes asszimilációhoz. A romániai magyar felsőoktatási intézmények vizsgálata során arra is fény derült, hogy a magyar kormány markáns szerepe mellett az egyháznak is nagy szerepe van a romániai magyar felsőoktatás alakulására, fejlődésére. Ezt bizonyítja, hogy a rendszerváltás után a romániai magyar felsőoktatás létrehozásában is kimondottan az egyház vállalt első számú szerepet a Partiumi Keresztény Egyetem Sulyok István Református Főiskolaként való elindulásával teljesen közösségi egyházi vonalon. A disszertáció a felsőoktatás európai uniós kontextusa fejezete részletesen kitért az Európai Unió oktatáspolitikájának történetére, működésére és annak stratégiájára, módszereire. A fejezet nagy hangsúlyt fektetett az Európai Unió felsőoktatás-politikájának bemutatására, majd ennek mentén vizsgálta meg Románia felsőoktatás-politikájának változását az európai uniós csatlakozás tükrében. A vizsgálódás során bebizonyosodott, hogy Románia oktatáspolitikájának alakulásában és változásában nem maga a csatlakozás időpontja tekinthető fordulópontnak, sokkal inkább a csatlakozási tárgyalások megkezdése és a Bolognai rendszerhez való integrálódás. A történeti áttekintés és a vizsgálat során kiderült, hogy a román oktatáspolitikai változása tekintetében egy folyamatról beszélhetünk, ami végeredményben rendszerváltáskor kezdődött és napjainkban is tart. Ennek okán a román oktatáspolitikai változására egy folyamatként kell tekinteni, amelyben az európai uniós csatlakozás egy mérföldkő ugyan, viszont a román oktatáspolitikai változatossága és állandó alakulása miatt fokozatos átalakulásnak tekinthető. A vizsgálat során láthatóvá vált, hogy az európai uniós

csatlakozásnak az előfeltételei, és az előzetes fontos lépések, az európai oktatási felsőoktatási térhez való csatlakozást elősegítő különböző eljárások és mechanizmusok már valamilyen mértékben alkalmazódtak a felsőoktatásban, amit a 2011. évi nemzeti román oktatási törvény szentesített, majd tovább vitt. Ugyanakkor a vizsgálódás alapján az is bebizonyosodott, hogy az uniós csatlakozás egy modernizációs folyamatot indított be Romániában, amelynek okán a felsőoktatási rendszer is elkezdett az európai oktatási trendekhez alkalmazkodni, illeszkedni és amely révén Románia is elindult az ún. „európaizálódás” felé. Ez a modernizációs folyamat egyben egy kényszer arra, hogy a román felsőoktatás valamilyen szinten idomuljon a nyugati elvárásokhoz és reagáljon a felsőoktatási tér kihívásaihoz. Az értekezés górcső alá vette az európai uniós csatlakozás révén elindult modernizációs folyamat pozitív eredményeit a felsőoktatásra nézve. A vizsgálódás eredményeként elmondható, hogy az európai uniós csatlakozásnak köszönhetően olyan intézményi együttműködések jöttek létre, amelyek egy-egy szakterülethez fűződő közös képzési program létrehozását célozzák. Ennek okán az elmúlt másfél évtizedben megnyíltak olyan lehetőségek a román felsőoktatásra nézve, amelyek a csatlakozás előtt nem léteztek, vagy elképzelhetetlenek voltak. Így a különböző európai uniós programok révén mint az Erasmus, létrejött egy kapcsolati háló, amelynek eredményeképp kapcsolatok születtek nyugati egyetemekkel, akár magyarországi egyetemekkel is. Ez a kapcsolati háló nem csak az oktatás, az Erasmus program, a tanulmányi részképzés, hanem a kutatás, a közös projektek, kutató egyetemek közötti együttműködés terén is érezhetővé vált. Így bizonyításra került, hogy a másfél évtized európai uniós tagság hozzájárult ahhoz, hogy Románia egyfajta kutatói szférába bekerüljön, láthatóvá váljon. A modernizációs folyamat egy másik eredménye, hogy az európai uniós tagsággal, de már maga a Bolognai rendszer bevezetésével átláthatóbbá, gyakorlatiasabbá vált az akkreditációs rendszer Romániában, és megkezdődött egyfajta professzionalizmus az akkreditációs folyamat tekintetében. A vizsgálódás során az is bizonyításra került, hogy az oktatási piac megnyílása és a kedvező továbbtanulási feltételek megváltoztatták a romániai magyarok továbbtanulási mechanizmusait, mivel az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált a romániai magyar diákoknak számára a felsőoktatásban való elhelyezkedés. Az európai uniós tagság szerteágazó mobilitási lehetőséget nyitott meg a fiatalok számára is, amelynek eredményeképp Románia csatlakozásig nem látott mértékben megnövekedett a hallgatói mobilitás mértéke. Ugyanakkor, a hallgatói mobilitás növekedése nagy kihívást jelent a romániai magyar egyetemek számára, mivel a demográfiai csökkenésből adódó fogyatkozó magyar hallgatói létszám mellett az európai uniós csatlakozás által kialakult elszívó hatással is küzdeniük kell. Ezáltal létrejött egy új típusú romániai magyar migráció, mivel sok esetben a különböző tagállamokba tanulási

célből elvándorolt diákok a tanulmányaik befejezése után ott helyezkednek el és már nem térnek vissza Erdélybe. Az értekezés a romániai magyar diákok továbbtanulási lehetőségeit és esélyeit is vizsgálta, melynek során bebizonyosodott, hogy a pénzügyi feltétel egyértelműen meghatározó tényező a pályaválasztásnál, így nyugati egyetemet legtöbb esetben csak tehető anyagi háttérrel rendelkező diákok választanak. A továbbtanulást meghatározó feltételek és célok vizsgálata során az is láthatóvá vált, hogy a romániai magyar diákok pályaválasztásában az anyaországi kötődés is meghatározó tényező. A romániai magyar fiatalok sok esetben arra is törekednek, hogy magyar környezetbe kerüljenek, ahol nem kisebbségi státuszban élnek ezáltal a magyarországi egyetemek elszívó hatásával is egyértelműen számolnia kell a romániai magyar egyetemeknek. A vizsgálódás során a kutatás arra a következtetésre jutott, miszerint az európai uniós csatlakozás következményeként megfigyelhető egy ellentétes mozgás is az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulása révén. Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy a magyarországi egyetemre való bejutási rendszer jóval összetettebb és nehezebb, mint a románé, de magyarázata lehet az is, hogy a romániai magyar egyetemeken számos olyan szak indul, ami Magyarországon vagy nem elérhető, vagy csak költséges képzési formában indul.

A kutatási eredményeket összefoglalva elmondható, hogy az alkalmazott módszerek segítségével a megfogalmazott négy hipotézisből a vizsgálódás során hármat teljesen, egyet pedig részlegesen sikerült bizonyítani. Az elemzés során beigazolódni látszottak az értekezés azon tézisei, miszerint a rendszerváltás óta nem született olyan magasabb szintű politikai döntés sem Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet adna a magyar nyelvű felsőoktatásnak. Ugyanakkor az is bizonyításra került, hogy a 2011-es román nemzeti oktatási törvénynek köszönhetően a romániai intézmények decentralizáltan, pénzügyileg autonóm módon működnek, amelyekben nagy figyelmet kap a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német) ami segíti a romániai magyar hallgatókat. A vizsgálódás eredményeiből látszik, hogy a magyar kormány felsőoktatást célzó évről-évre egyre több és nagyobb számú támogatást nyújt a romániai magyar felsőoktatásra nézve, amelynek következtében a romániai magyar hallgatók körében bizonyos polarizálódás figyelhető meg. Az elemzés során világossá vált, hogy bár a magyar kormány nem tekinthető elsősorú cselekvőnek a romániai felsőoktatás alakításában vagy kezelésében, ugyanakkor jelenléte, támogatási rendszere, szerepvállalása nagy befolyással bír a romániai magyar diákok továbbtanulására. A magyar kormány és a különböző egyházak által fenntartott magánegyetemek létrejötte és működése a romániai magyarok demográfiai csökkenés mellett nagy kihívást jelentenek a román állam által

működtetett magyar intézményeknek, melynek okán versenyhelyzet alakult ki a magyar hallgatókért. A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek, ugyanakkor a vizsgálódás során fény derült arra is, hogy bizonyos képzések nem, vagy csak részben elérhetőek magyar nyelven, így ezek elvégzéséhez elengedhetetlen a román nyelv ismerete. Az elemzés emellett az európai uniós csatlakozás romániai magyar felsőoktatásra gyakorolt szerepére vonatkozó feltételezéseket is képes volt egészében (vagy legalább részlegesen) bizonyítani. A disszertáció témaköre igyekezett rámutatni a romániai magyar felsőoktatást érő kihívásokra, a megoldatlan (megoldásra váró), többszereplős, az egész romániai magyarságot érintő demográfiai csökkenésre, iskolázottsági esélyegyenlőtlenségekre és annak következményeire.

Összegezve, az értekezés arra a megállapításra jutott, hogy Románia európai uniós csatlakozása nagy hatással volt a romániai felsőoktatáspolitikára és felsőoktatási rendszerének alakulására, fejlődésére. Az európai uniós csatlakozás modernizációs folyamatot indított be Romániában, amelynek okán a felsőoktatási rendszer elkezdett az európai oktatási trendekhez alkalmazkodni, illeszkedni, és amely révén Románia is elindult az ún. „európaizálódás” felé. Az európai uniós csatlakozás eredményeképp létrejött egy olyan oktatási törvény, amely számos kiváltságot tartalmaz a kisebbségi felsőoktatás számára, amelynek köszönhetően átláthatóbbá, gyakorlatiasabbá vált a romániai magyar felsőoktatási rendszer. A vizsgált kérdéskör ezen felül olyan további, nehezen megválaszolható kérdéseket is felvet, hogy hol húzódnak a különböző szereplők, mint a magyar kormány és az egyház támogatásainak határai; mindemellett olyan dilemmákkal is szembesít, mint a romániai magyar diákok esélyegyenlőtlenségei, valamint a megnyílt oktatási piac következtében létrejött új típusú migráció. Az értekezés zárásaként, a konklúziók levonásával és mintegy befejező gondolatként célszerű kitérni arra, hogy a disszertáció terjedelmi és logikai és időbeli korlátai nem adtak lehetőséget a vizsgált témakör minden releváns vonatkozásának részletes tárgyalására, vagy legújabb fejleményeinek említésére. Ide tartozik többek között az időközben elfogadott új román oktatási törvény áttekintése, elemzése, amely új kiváltságokat jelent a kisebbségek számára a felsőoktatásban; a magyarországi egyetemek hallgatói mobilitásának, beiskolázottsági adatainak részletes vizsgálata a romániai magyar egyetemek vonatkozásában, valamint a szomszédos országok kisebbségi felsőoktatási rendszereinek összehasonlítása a romániai magyar felsőoktatási rendszerrel. E kérdéskörök a kutatás lehetséges további irányai szerint kezelendők.

8. Felhasznált irodalom

- Babbie, Earl (1998): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Budapest: Balassi Kiadó.
- Bartha Ildikó (2016): *A felsőoktatás és a szabad mozgáshoz való jog az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlatában*. PRO FUTURO - A JÖVŐ NEMZEDÉKEK JOGA, 6 (1). pp. 134-156.
- Bîrzea Cézár (1996): *Educational Reform and Power Struggles in Romania*. In. European Journal of Education, Vol. 31, No. 1.93-109 p.
- Bodó Barna, Márton János (2012): *Magyar iskolaválasztás Erdélyben*. Kisebbségkutatás, 21. 3. 418–472.
- Bodó Barna (2009): *Egyetemépítés és multikulturalitás*. In: Balázs Sándor - Bodó Barna - Csetri Elek - Gaál György - Kónya- Hamar Sándor -Somai József: Fehér könyv az erdélyi magyar felsőoktatás kálváriájáról. Kolozsvár: Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete.
- Csata Zsombor (2004): *Iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek az erdélyi magyar fiatalok körében*. Erdélyi Társadalom: Szociológiai Szakfolyóirat: A Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszéke Magyar Tagozatának Folyóirata 2: (1) pp. 99-132.
- Csata Zsombor (2005): *Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsága az erdélyi magyar fiatalok körében*. In: A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után. pp. 75-107. (2005)
- Demény Gyöngyvér (2002): *Kisebbségek oktatási jogai és a magyar tannyelvű felsőfokú oktatás Romániában*. Magyar Kisebbség. 7. évf. 2. (24.) sz.
- Feischmidt Margit (2006): *Az empirikus kutatások kvalitatív módszereinek episztemológiai alapvetései*. Forrás: https://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/indexa2f3.html?option=com_tanelem&id_tanelem=829&tip=0 utolsó hozzáférés: 2023.04.22.
- Erdei Itala (2005): *Hallgatói mobilitás a Kárpát-medencében*. In: A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után. pp. 108-129.
- Flóra Gábor (2000): *National Minority Rights and Policies in Romania*. In: John, S Micgiel (szerk.) *The Transformations of 1989-1999: Triumph or Tragedy?*, Columbia University (2000) pp. 39-52.

Flóra Gábor (2021): *A partiumi magyar egyetemépítés első évtizede*. Partiumi Egyetemi Szemle 20: (1) pp. 3-21.

Kelemen Beáta – Béres Katalin (2015): *Az EU-integráció hatása a román migrációra és személymozgásra*. Scriptura 2015/1. pp. 134-152.

Loboda Zoltán (2016): *Az Európai Unió oktatáspolitikája, az oktatás területére irányuló uniós cselekvés jellemzői*. In: *Az Európai Unió az oktatásról –stratégiai irányok és értelmezések*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.

Mandel Kinga Magdolna (2016): *A román felsőoktatás-politika és az EU-csatlakozás* In: *Kihívások. Középpontban a székelyföldi oktatás kérdései*. Budapest: Gondolat Kiadó

Mandel Kinga Magdolna (2001): *Centralizálási és decentralizálási törekvések a román oktatáspolitikában*, Kultúra és Öntevékenység, Debrecen, 56-73 o.

Mandel Kinga Magdolna (2001): *Iskolázottsági egyenlőtlenségek Székelyföldön*. Educatio, Budapest, 2001/2, p 397-402.

Pásztor Gyöngyi (2001): „*Kolozsvári multikulturalizmus*”. Pro Minoritate, 80-88.

Pap Szilárd István (2011): *Az új román oktatási törvény hozadéka a magyar kisebbség számára*. Kitekintő Elemzések, 2011. március 11. Digitális kiadás.]: <https://adoc.pub/kitekint-elemzesek-az-uj-roman-oktatasi-trveny-hozadeka-a-ma.html> utolsó hozzáférés: 2023. 07.24.

Solt Ottilia (1998): *Interjúzni muszáj*. In: Solt Ottilia: *Méltóságot mindenkinek*. Összegyűjtött írások III. Beszélő, Budapest: 1998.

Veres Valér (2005): *Az erdélyi fiatalok társadalmi strukturális helyzete és jövőtervezése*. In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. pp. 23-53.

Veres Valér (2005): *Az erdélyi magyar fiatalok nemzeti identitását meghatározó tényezők*. In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. pp. 177-193.

Veres Valér (2012): *Decentralizáció, minőségbiztosítás és kisebbségi oktatási jogok Romániában az új tanügyi törvényben*. Pro Minoritate, 2012/1.

9. Publikációs jegyzék

Kadlicskó Gréta: Emphasis on the swindling numbers of the transylvanian hungarian ethnic minority. *PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS, SECTIO JURIDICA ET POLITICAL*. (2023. október – a tanulmány megjelenés alatt) Várható megjelenés: 2024 ősz.

Kadlicskó Gréta: A Magyarországgal szomszédos országok etnikai módszertanának jellemzői a kötelező népszámlálásokban. *KISEBBSÉGI SZEMLE*, (2023. szeptember - a tanulmány benyújtva, befogadva). Várható megjelenés: 2024 ősz.

Kadlicskó Gréta (2023): Nemzetpolitikai térkép 2020-ban. *PÓLUSOK*, 3. évf. 2. sz. pp. 144-150.

Kadlicskó Gréta (2021): A Nemzeti Régiókért vívott polgári kezdeményezés -Székelyföldért megmozgatjuk Európát! *PÓLUSOK*, 1. évf. 1. sz. pp. 144-150

Kadlicskó Gréta (2020): Nemzetpolitikai tapasztalatok az elmúlt 30 évben. *KÜLÜGYI SZEMLE* 2020/02. 19. évf. 2. sz. pp. 135-138.

Kadlicskó Gréta (2019): Az erdélyi magyar felsőoktatás jellegzetességei, azaz miért vonzó a romániai diploma? Budapest, Nemzetstratégiai Kutatóintézet. pp. 83.

10. A szerző fontosabb konferenciaszereplései

Annual Conference of Central European Political Science Association (Pécs, 2019. 09. 26-29.)

I. Interdiszciplináris konferencia a Kárpát-medencei magyarság társadalmi és gazdasági helyzetéről” című tudományos konferencia (Miskolc, 2019. 11. 08-09.)

III. Interdiszciplináris konferencia a Kárpát-medencei magyarság társadalmi és gazdasági helyzetéről” című tudományos konferencia (Budapest, 2021. 11. 25-26.)

X. Fiatal Politológusok Találkozója – pályamunka különdíj (Lakitelek, 2017. 09.25-28.)